

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اهداف و شیوه‌های احتجاجات و

مناظرات امام رضا ع‌السَّلام

در باب امامت

الهه هادیان رسانی

سرشناسه	: هادیان رستانی، الهه، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: اهداف و شیوه‌های احتجاجات و مناظرات امام رضا علیه السلام در باب امامت/ الهه هادیان رستانی.
مشخصات نشر	: تهران: مکتب، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۷ص.: نمودار.
شابک	: ۸۰۰۰۰۰۰۰ ریال ۵-۷-۹۷۹۰۱-۶۲۲-۹۷۸:
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه:ص. [۱۱۴]-۱۱۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: علی بن موسی (ع)، امام هشتم، ۴۱۵۳ - ۲۰۳ق. -- نظریه درباره امامت
موضوع	: Ali ibn Musa, Imam VIII -- Views on Imamate
موضوع	: علی بن موسی (ع)، امام هشتم، ۴۱۵۳ - ۲۰۳ق. -- مناظره‌ها
موضوع	: Ali ibn Musa, Imam VIII -- Debates
موضوع	: قرآن -- دفاعیه‌ها و ردیه‌ها
موضوع	: Qur'an -- Apologetic works
موضوع	: امامت -- جنبه‌های قرآنی
موضوع	: Imamate -- Qur'anic teaching
موضوع	: امامت -- احادیث
موضوع	: Imamate -- Hadiths
رده بندی کنگره	: ۳۵/BP۴۷
رده بندی دیویی	: ۹۵۷/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۵۹۳۵۱۲
وضعیت رکورد	: فیبا

نویسنده: الهه هادیان رستانی

عنوان: اهداف و شیوه‌های احتجاجات و مناظرات امام رضا (ع) در باب امامت

طراح جلد: محمدحسین عبدالغفوری

صفحه آرا: فاطمه عسکریان

چاپ اول: بهار ۱۴۰۰ تیراژ: ۲۰۰ جلد تعداد صفحات: ۱۱۷ صفحه قطع: وزیری قیمت:

۸۰۰۰۰ تومان شابک: ۵-۷-۹۷۹۰۱-۶۲۲-۹۷۸

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

تلفن درخواست کتاب: ۰۹۰۱۵۷۵۶۲۲۹

فهرست

مقدمه.....	۸
فصل اول: امامت و استمرار آن در گزاره‌های کلامی امام رضا <small>علیه السلام</small> مبتنی بر قرآن کریم.....	۱۳
درآمد.....	۱۵
بررسی نمونه‌ای مهم از روایات امام رضا <small>علیه السلام</small> در موضوع امامت و ضرورت آن.....	۱۶
برخی از مهم‌ترین خطوط اصلی مستفاد از روایت در تبیین مسئله امامت.....	۱۸
۱- ضرورت بحث امامت.....	۱۸
۲- انتصابی بودن مقام امامت.....	۲۲
۳- امامت، مقام تحقق بخشیدن به برنامه‌های الهی و نیازمند عصمت.....	۲۳
۴- ضرورت پیروی از خداوند و رهبران الهی.....	۲۴
۵- ائمه معصومین <small>علیهم السلام</small> صاحبان علم و ایمان.....	۲۵
۶- ضرورت شناخت امام.....	۲۵
۷- دشمن شناسی.....	۲۶
استمرار امامت در دوره غیبت در فرمایشات امام رضا <small>علیه السلام</small>	۲۷
فصل دوم: چگونگی نمود روش‌های گفتمان قرآنی در احتجاجات و مناظرات امام رضا <small>علیه السلام</small>	۳۳
درآمد.....	۳۵
روش‌های سه‌گانه گفتمان در قرآن کریم.....	۳۵
انواع فنون حجت آوردن و استدلال کردن در منطق (صناعات خمس).....	۳۶
انطباق یا عدم انطباق شیوه‌های گفتمان قرآنی با فنون استدلال منطقی.....	۳۸
مفهوم شناسی سه واژه «مناظره»، «جدل» و «احتجاج» در نگاه گفتمان قرآنی و ارتباط آن‌ها با یکدیگر.....	۴۰
مناظره.....	۴۰
مفهوم «جدل» و خلط دو واژه «جدل» و «مناظره» توسط برخی مؤلفان اسلامی.....	۴۰
مفهوم شناسی واژه «احتجاج» و ارتباط آن با مناظره.....	۴۱
ارتباط مفهوم «مناظره» با فنون پنج‌گانه استدلال (صناعات خمس) منطقی و سه روش استدلال قرآنی.....	۴۲
به‌کارگیری شیوه‌هایی فراتر و محکم‌تر از شیوه‌های گفتمان منطقی، توسط قرآن کریم.....	۴۳
روش‌شناسی احتجاجات و مناظرات امام رضا <small>علیه السلام</small> و نمود شیوه‌های گفتمان قرآنی در این احتجاجات.....	۴۴
الف) در نوع برخورد با مخاطب.....	۴۴
۱- برخورد با مخاطب با هدف روشنگری و حق‌مداری.....	۴۴
۲- رعایت آداب مناظره (مجادله احسن).....	۴۴
ب) در القاء محتوا (بهره‌گیری از روش‌های گفتمان قرآن).....	۴۶
احتجاجات امام رضا <small>علیه السلام</small> بر اساس کتاب «الاحتجاج» در موضوع امامت.....	۴۸

تفاوت میان شیوه گفتمان جدلی در منطق یونانی و منطق قرآن کریم..... ۴۹

فصل سوم: مناظرات تاریخی امام رضا علیه السلام و مأمون با علمای عامه در موضوع امامت..... ۵۵

درآمد..... ۵۷

انگیزه اصلی مأمون برای تشکیل جلسات مناظره و احتجاج..... ۵۷

مناظرات امام رضا علیه السلام با پیروان مکاتب و ادیان مختلف..... ۵۷

مناظرات و احتجاجات امام رضا علیه السلام با پیروان مذاهب مختلف اسلامی..... ۵۸

دیگر پرسش‌های مردم و پاسخ‌ها و احتجاجات امام رضا علیه السلام..... ۵۹

انگیزه مأمون از برگزاری جلسات مناظره و احتجاج امام رضا علیه السلام در برابر مکاتب و فرق مختلف..... ۵۹

انگیزه مأمون از برگزاری جلسات مناظره و احتجاج خود با علمای اهل سنت در موضوع امامت و فضایل امیرالمؤمنین علی علیه السلام..... ۶۰

مناظرات و احتجاجات تاریخی امام رضا علیه السلام با علمای عامه در موضوع امامت..... ۶۲

مناظره اول: مناظره امام رضا علیه السلام با یکی از علمای عامه در حضور مأمون و جمعی از دانشمندان اهل سنت..... ۶۳

موضوع اصلی مطرح در مناظره: ادعای جانشینی رسول خدا صلی الله علیه و آله و عدم حقانیت و صداقت خلیفه اول..... ۶۳

مناظره دوم: مناظره و احتجاج امام رضا علیه السلام در برابر مأمون..... ۶۴

موضوع: قربات و نزدیکی خاندان اهل بیت علیهم السلام به رسول خدا صلی الله علیه و آله..... ۶۴

مناظره سوم: مناظره و احتجاج امام رضا علیه السلام در برابر مأمون..... ۶۵

موضوع مطرح: قربات و نزدیکی حضرت علی علیه السلام به رسول خدا صلی الله علیه و آله در آیه مباحله..... ۶۵

مناظره چهارم: مناظره امام رضا علیه السلام در جمع علمای عراق و خراسان در مجلس مأمون..... ۶۶

موضوع: اثبات خلافت ائمه معصومین علیهم السلام با استشهاد به آیات قرآن..... ۶۶

مناظرات مأمون در برابر علمای عامه (بر اساس کتاب بحار الانوار)..... ۷۶

مناظره اول: مناظره مأمون با علمای اهل سنت درباره‌ی فضایل حضرت علی علیه السلام..... ۷۷

احتجاج دانشمندان به فضایل ابوبکر و عمر و پاسخ مأمون..... ۷۸

احتجاج مأمون به فضایل علی علیه السلام..... ۸۵

پاسخ به اشکالات دانشمندان اهل سنت درباره امامت و جانشینی علی علیه السلام..... ۹۴

سوالات مأمون از دانشمندان و اشکال بر آنها..... ۱۰۰

دروغ بستن به خدا و رسول صلی الله علیه و آله درباره جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله..... ۱۰۰

انتخاب خلیفه (ابوبکر) توسط مردم و ولایت نداشتن او بر مردم..... ۱۰۰

ادعای اهل سنت درباره عدم تعیین جانشین توسط رسول خدا صلی الله علیه و آله قبل از رحلت و مقایسه آن با سیره خلفا..... ۱۰۱

وجود نداشتن رأی همه صحابه و مسلمانان در تعیین خلیفه رسول خدا صلی الله علیه و آله..... ۱۰۲

سخن آخر مأمون..... ۱۰۲

مناظره دوم مأمون: پاسخ مأمون به نامه اعتراض‌آمیز عباسیان..... ۱۰۳

فضایل امیرالمؤمنین علی علیه السلام..... ۱۰۴

سبقت در اسلام و سابقه نداشتن شرک و جاهلیت در ایشان..... ۱۰۴

حمایت همه‌جانبه از رسول خدا صلی الله علیه و آله و خوابیدن در بستر پیامبر صلی الله علیه و آله در ليله المیبت..... ۱۰۴

۱۰۵	غدير خم و حديث منزلت .....
۱۰۵	نچواهاي رسول خدا ﷺ با علي ﷺ .....
۱۰۵	بسته شدن همه درها به مسجد جز درب خانه علي ﷺ .....
۱۰۵	پرچم‌دار خيبر، هم‌نبرد عمرو بن عبدود و افتخار برادري رسول خدا ﷺ .....
۱۰۵	شان نزول سوره انسان و مصداق «انفسنا» در آيه مباحله و همسري حضرت زهرا ﷺ .....
۱۰۶	مشورت ابوبكر و عمر در همه كارها با او .....
۱۰۶	آيه سقاية الحاج در شان اميرالمؤمنين ﷺ .....
۱۰۶	بيان ظلم و ستم حكام عباسي نسبت به خاندان رسول خدا ﷺ .....
۱۰۷	بيان حوادث بين مأمون و برادرش امين و نقش عباسيان در به وجود آوردن اين حوادث .....
۱۰۷	دلایل بيعت مأمون با امام رضا ﷺ به ولايت‌عهدي .....
۱۰۷	نوع برخورد مأمون با عباسيان و جفاي نسبت به آنها .....
۱۰۷	دلایل مأمون براي عدم انتخاب فرزندش عباس به ولايت‌عهدي .....
۱۰۸	خير از زمان پايان دولت عباسي .....
۱۰۸	سبب بيعت مأمون با ولايت‌عهدي امام رضا ﷺ و مذمت عباسيان .....
۱۱۱	خاتمه .....
۱۱۱	بازخواني مناظرات امام رضا ﷺ و کارآمدی آن در عصر حاضر .....
۱۱۳	کارآمدی قرآن و سنت و به ویژه سیره معصومین ﷺ در پاسخ به مشکلات عصر امروز .....
۱۱۴	فهرست منابع .....

مقدمه

رسول خدا ﷺ در زمان حیات خویش، تمام امکانات خود را برای تبلیغ آئین اسلام به کار گرفتند و هیچ فرصتی را از دست نداده و با ایثار و تلاش فراوان تا پایان عمر در جهت تبلیغ و تبیین دین قدم برداشتند و تمامی آنچه در سعادت انسان‌ها در ابعاد مختلف مؤثر بود را بیان کردند تا جایی که خداوند متعال در قرآن کریم رسول خود را کنترل نموده و می‌فرماید: ﴿لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾^۱: «گویی می‌خواهی جان خود را از شدت اندوه از دست دهی به خاطر اینکه آن‌ها ایمان نمی‌آورند» و یا در آیه شریفه: ﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا﴾^۲: «گویی می‌خواهی به خاطر اعمال آنان، خود را از غم و اندوه هلاک کنی اگر به این گفتار ایمان نیاورند!».

آن حضرت در شرایطی رحلت نمودند که اولاً اسلام هنوز تمام قلمرو حجاز را فرانگرفته بود و ثانیاً دشمنان گوناگونی از زوایای مختلف، آئین نوپای اسلام را تهدید می‌کردند که از جمله مهم‌ترین آن‌ها منافقین، یهود، کفار و دیگر دشمنان داخلی و خارجی بودند. مقابله اعتقادی و عملی با چنین قدرت‌هایی نیازمند قدرت و نیروی کافی از جانب مسلمانان و رهبری قاطع پس از رحلت آن حضرت بود.

علاوه بر آن که در تاریخ اسلام مشاهده می‌شود که حضور بیست و سه‌ساله رسول خدا ﷺ در جهت تبلیغ و ترویج آئین اسلام که مهم‌ترین آن در دوران حضور ده‌ساله ایشان در مدینه صورت گرفت، جهت تربیت انسان‌هایی که به تازگی از جاهلیت فکری و عملی به درآمد بودند، کافی نبود؛ چنان‌که در تاریخ اسلام، موارد فراوانی به چشم می‌خورد از تخلفات مهاجرین و انصار حتی در سال‌های پایانی عمر رسول خدا ﷺ همانند مخالفت‌های گروه‌هایی پس از جنگ حنین، صلح حدیبیه، تعیین جانشین پس از رسول خدا ﷺ توسط آن حضرت و غیره که این همه نشان‌گر نیاز آنان و جامعه آن روز به ادامه روند تبلیغ و آگاهی‌رسانی در جامعه نوپای اسلامی آن دوران است.

البته باید گفت بحث امامت و ضرورت حجت بر روی زمین تنها به این دلایل بر نمی‌گردد؛ بلکه مهم‌تر از آن این است که عقل انسان می‌گوید: خدایی که جهان و انسان را آفریده و رابطه بین این دو را تنظیم نموده و از مصلحت و سعادت مخلوقات خود آگاه است و حکیم علی‌الاطلاق است، انسان را هرگز رها نمی‌کند: ﴿أَلَيْسَ

۱. شعراء/۳.

۲. کهف/۶.

الْإِنْسَانُ أَنْ يَتْرَكَ سُذْيَ»^۱: «آیا انسان گمان می‌کند بی‌هدف رها می‌شود؟»

بر اساس روایات: انسان اگر يك نفر هم باشد و کسی جز او در جهان نباشد، برای رسیدن به کمالش نیازمند قانون الهی است. بنابراین خداوند برای او قانون سعادت آور را می‌فرستد که فرستاده است. اما از آنجایی که خداوند متعال، منزّه است از آن که خلقتش بتوانند او را ببینند و ارتباط مستقیم داشته باشند، ضرورت یافت که سفیرانی از سوی خداوند باشند تا واسطه‌ای میان خالق و خلق بوده، پیام‌های خداوند را به مردم برسانند و آنان را به مصالحشان، راهنمایی کنند.^۲

در روایت است که: «لَوْ كَانَ النَّاسُ رَجُلَيْنِ، لَكَانَ أَحَدُهُمَا الْإِمَامَ». وَ قَالَ: «إِنَّ آخِرَ مَنْ يَمُوتُ الْإِمَامُ؛ لِئَلَّا يَخْتَجَّ أَحَدٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - أَنَّهُ تَرَكَهُ بِغَيْرِ حُجَّةٍ لِّلَّهِ عَلَيْهِ»^۳: «اگر مردم فقط دو نفر باشند، قطعاً یکی از آن دو، امام است و آخرین کسی که از این دو می‌میرد، امام است تا یکی از آن دو نتواند بر خداوند احتجاج کند که چرا من را بدون حجت رها کردی» و بر همین اساس، خداوند، اولین انسان یعنی حضرت آدم عليه السلام را فردی با قانون و دارای نبوت آفرید تا هیچ‌گاه هیچ بشری بدون قانون سعادت‌بخش نباشد.^۴

گفتنی است ابعاد امامت و پیشوایی در متون دینی به اشکال مختلف انعکاس یافته است:

۱- قرآن و روایات

در قرآن کریم و روایات معصومین عليهم السلام به صورت بسیار جامع و در قالب‌های گوناگون مانند روایات تفسیری، احتجاجات و مناظرات و غیره، به طرح موضوع امامت پرداخته شده است که در این نوشتار، بخشی از این روایات را بازگو خواهیم کرد.

۲- زیارت‌ها

بخش دیگری از متون دینی که موضوع امامت و ابعاد آن در آن تجلی یافته است، زیارت‌های مأثور و یا غیرمأثور معصومان عليهم السلام و دیگر اولیاء الهی است. از جمله این زیارت‌ها، زیارت جامعه کبیره است که از مهم‌ترین و کامل‌ترین زیارت‌نامه‌های امامان معصوم عليهم السلام است. این زیارت‌نامه از سوی امام هادی عليه السلام در پاسخ به درخواست یکی از شیعیان صادر شده است. از جمله موضوعاتی که در این زیارت مطرح شده است، معرفی امام و مقام امامت است، نیز شئون ائمه عليهم السلام مانند شأن امام در جهان خلقت (تکوین)، شأن امام در دین (تشریح) و غیره.^۵

۱. قیامت/۳۶.

۲. الکافی، کلینی، ج ۱، ص ۴۱۰.

۳. الکافی، کلینی، ج ۱، ص ۴۴۰؛ علل الشرایع، شیخ صدوق، ج ۱، ص ۱۹۶.

۴. ولایت‌فقیه، ولایت، فقاہت و عدالت، جوادی آملی، ص ۵۵-۵۸.

۵. جهت آگاهی بیشتر از موضوعات مطرح در زیارت جامعه کبیره نگاه کنید به نگرشی موضوعی بر زیارت جامعه کبیره، نجفی، سفینه،

۳- توصیه‌ها (وصایا) و خطبه‌ها

در توصیه‌ها و خطبه‌های خوانده‌شده در تاریخ اسلام، موضوع امامت از جایگاه مهمی برخوردار است. برخی مؤلفین مسلمان در کتاب‌های خود به گردآوری این توصیه‌ها و خطبه‌ها پرداخته‌اند. از جمله مهم‌ترین این کتاب‌ها، کتاب «جمهرة خطب العرب فی عصور العربیة الزاهرة» در سه جلد اثر احمد زکی صفوت است که در آن خطبه‌های تاریخ از قبل اسلام در عصر جاهلی تا دوره‌های بعد آورده شده است. نویسنده کتاب گرچه از اهل سنت است اما بحث امامت در میان خطبه‌های گزارش‌شده در کتاب او از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. او درباره خطبه‌های حضرت علی (ع) نیز از آن حضرت همواره با عنوان «الامام علی کرم الله وجهه» یاد می‌کند.^۱

۴- منابع و کتاب‌های اعتقادی

در طول تاریخ اسلام، کتاب‌های بسیار زیادی در موضوع امامت و پاسخ به سؤالات و شبهات آن توسط نویسندگان شیعه و اهل سنت نوشته شده است؛ در میان انبوه این کتاب‌ها تنها به معرفی کتاب «الفصول المختارة» بسنده می‌کنیم. این کتاب را سید مرتضی علم الهدی از کتاب «المجالس» و «العیون و المحاسن» و از املائی شیخ مفید بر ایشان و دیگر تألیفات شیخ مفید، گلچین کرده و با نام «الفصول المختارة» تدوین نموده است. این کتاب، حاوی مجموعه مباحثات شیخ مفید با علمای اهل تسنن، درباره مباحث اعتقادی و کلامی است که به شکل زیبایی تدوین شده است.

شیخ مفید، در این مباحثات، بسیاری از عقاید شیعه را با بیانی استدلالی و با استناد به عقل و قرآن و روایات اهل بیت عصمت و طهارت (ع) ثابت کرده و بسیاری از شبهات و اشکالات مخالفین را پاسخ داده است. در حوزه امامت، کتاب‌های فراوان دیگری توسط دانشمندان متقدم و متأخر نگارش یافته مانند تجرید الاعتقاد، امام شناسی و مانند آن که نیازی به ذکر آن‌ها نیست و نگاهی کوتاه به آثار دانشمندان مسلمان گویای این مطلب است.

ش ۲۶. لازم به ذکر است که با توجه به نقش مهم زیارات در انتقال فرهنگ شیعه، مجموعه زیارات در مجموعه‌هایی گردآوری شده است که از جمله بهترین و مهم‌ترین این مجموعه‌ها می‌توان به چهار اثر «موسوعة زیارات المعصومین (ع)»، «جامع زیارات المعصومین (ع)»، «منهج زیارات»، «تحفة الزائر» اشاره کرد که به ویژه اثر نخست یعنی «موسوعة زیارات المعصومین (ع)» دائرةالمعارفی از زیارات معصومین (ع) است که به زبان عربی تدوین و تألیف شده است و می‌توان گفت که اولین فرهنگ‌نامه بزرگ زیارتی است که در آن، زیارات معصومین (ع) با دقتی عالمانه، از مصادر کهن و نسخ نفیس، استخراج و به شکل مناسبی تدوین شده است. این کتاب توسط مؤسسه الامام الهادی (ع) در هفت مج چاپ شده است.

۱. احمد زکی صفوت از نویسندگان مصری معاصر است که در زمینه قرآن کریم و تاریخ اسلام پژوهش‌هایی انجام داده است از جمله مقالات او در صحیفه دارالعلوم با عنوان «فتنة خلق القرآن» (فتنة خلق القرآن)، احمد زکی صفوت، فصلنامه صحیفه دارالعلوم، ش ۳، ص ۵۴-۴۶ و کتاب «جمهرة خطب العرب» او یکی از مهم‌ترین کتاب‌های اوست. جایگاه و موضوع امامت در توصیه‌ها و خطبه‌های گوناگون او از رسول خدا (ص) و ائمه معصومین (ع) تا دیگران مشاهده می‌شود؛ مانند نامه‌ای که عمر بن عبدالعزیز به حسن بصری نوشت و از او درخواست کرد تا صفات امام عادل را برایش بنویسد. (جمهرة خطب العرب فی عصور العربیة الزاهرة، احمد زکی صفوت، ج ۲، ص ۴۹۵؛ نویسنده این مطلب را در ذیل خطبه‌ها و توصیه‌ها در عصر اموی در ج دوم کتاب، ضمن خطبه‌ها و توصیه‌های حسن بصری آورده است). شاید سبب این که نویسنده در این کتاب توصیه‌ها را نیز در کنار خطبه‌ها آورده و نام کتاب را «جمهرة الخطب» نهاده است، این باشد که واژه «خطبه» در اصل به معنی «روایوی سخن گفتن و رد کردن کلام به یکدیگر» است که درباره موعظه و توصیه به کار می‌رود و شاید از این جهت که خطبه همان‌گونه که برخی دانشمندان لغت گفته‌اند وعظ هماهنگ و هم‌ردیف با نوعی تألیف است و یا آن که مانند نامه، اول و آخر دارد (مفردات ألفاظ القرآن، راغب اصفهانی، ص ۲۸۶؛ تاج العروس من جواهر القاموس، حسینی زبیدی، ج ۱، ص ۴۶۸؛ الطراز الأول و الكنز لما علیه من لغة العرب المعول، مدنی شیرازی، ج ۱، ص ۴۴۸).

اما در منبع نخست یعنی قرآن کریم، از موضوع امامت و حجت بر روی زمین، تعبیر به خلافت الهی شده است؛ گرچه این میراثی است که علاوه بر تبیین قرآنی آن، توسط رسول خدا ﷺ و خاندان نبوت یعنی اهل بیت ﷺ نیز فراوان مطرح شده است. از جمله این روایات که بیانگر جایگاه امامت است، روایاتی است که از هشتمین اختر تابناک آسمان ولایت و امامت امام علی بن موسی الرضا ﷺ رسیده است. به گونه‌ای که بخش عمده‌ای از گفتار و سیره آن حضرت ﷺ به شکل مستقیم یا غیرمستقیم به شرح و تبیین مسئله امامت اختصاص داشته و به ویژه در میان مناظرات آن حضرت ﷺ مباحث کلامی فراوانی در این زمینه که غالب آن‌ها مبتنی بر آیات قرآن کریم است، مشاهده می‌شود.

این استناد و استشهاد به قرآن، هم‌سخن امام ﷺ را مستدل و محکم می‌کند و راه خدشه بر آن را می‌بندد - به ویژه برای آنان که معرفت و شناخت لازم را نسبت به امام ﷺ نداشته‌اند - و هم روش‌های بهره‌گیری از قرآن کریم را به دیگران می‌آموزاند که چگونه با بهره از آیات قرآن کریم به پرسش‌های خود و دیگران پاسخ گویند؛ از این روی در بیشتر ابواب حدیثی آن حضرت ﷺ می‌توان کاربرد صریح و استشهاد ایشان به آیات فراوانی را مشاهده نمود چنان که در حدیث معروفی که در بحث امامت بیان فرموده‌اند و ما در این نوشتار آن را خواهیم آورد، به سی‌وسه آیه قرآن کریم به صورت صریح استشهاد فرموده‌اند.

در این راستا، متکلمان شیعه نیز در طول تاریخ، همواره کوشیده‌اند تا در اثبات امامت و ضرورت شناسایی و تبعیت از امام ﷺ، ادله نقلی و عقلی بسیاری را با بهره‌گیری از نصوص قرآن کریم و احادیث ائمه معصومین ﷺ ارائه دهند.

این نوشتار در سه فصل ارائه شده است:

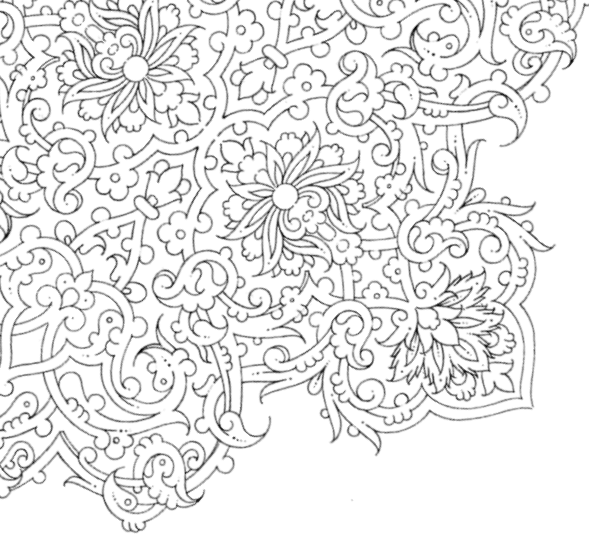
در فصل نخست به تبیین روایات امام رضا ﷺ در موضوع امامت و استمرار آن پرداخته شده است. این روایات برگرفته از مبادی استوار و مبانی محکمی چون جامعیت و برخورداری از کتاب الهی است که در این فصل کوشش شده است تا این مسئله واکاوی شود.

در فصل دوم به چگونگی نمود روش‌های گفتمان قرآنی در آداب احتجاجات و مناظرات امام رضا ﷺ و تفاوت آن با فنون استدلال علم منطق پرداخته شده است.

گفتنی است روش‌های گفتمان قرآنی در اصول و غایت، تفاوت‌های بنیادین با روش‌های گفتمان علم منطق دارد که در این فصل کوشش شده است تا این تفاوت‌ها واکاوی شود.

و در فصل سوم مناظرات تاریخی امام رضا ﷺ و مأمون با علمای عامه در موضوع امامت تبیین شده است. دقت در احتجاجات امام رضا ﷺ و ابتناء آن‌ها بر مبانی مستحکم و خردپذیر با بهره‌گیری از روش‌های گفتمان قرآنی نشان می‌دهد که بیانات امام ﷺ همانند پدران بزرگوار ایشان، در دو جنبه روش و محتوا، نه تنها در آن دوره تاریخی که در همه روزگاران می‌تواند مورد استفاده در پاسخ‌گویی به سؤالات و شبهات قرار گیرد.

فصل اول:

امامت و استمرار آن در گزاره‌های کلامی امام رضا علیه السلام مبتنی بر قرآن کریم

درآمد

در دوران زندگانی امام رضا علیه السلام، مباحث کلامی از سوی جریان‌ها و فرقه‌های گوناگون به ویژه معتزله و اهل حدیث، به شدت در جامعه رو به گسترش نهاده بود و اختلاف نظرهای کلامی زیادی میان پیروان هر یک از این گروه‌ها در موضوعات و مسائل مختلف اعتقادی از جمله توحید و امامت به وجود آمده بود. از سویی، خلفای عباسی نیز به این کشمکش‌ها و اختلافات فکری دامن می‌زدند که این امر در زمان مأمون و از طرف او به صورت جدی‌تر و عمیق‌تری مطرح می‌شد. از این رو است که بخش عمده روایاتی که از امام رضا علیه السلام نقل شده است، به صورت پرسش و پاسخ و یا مناظرات هست، به ویژه آن که در زمان ولایتعهدی آن حضرت نیز، جلسات مختلف مناظره میان امام علیه السلام و دانشمندان ادیان و مذاهب گوناگون، توسط مأمون به دلایل متعددی برگزار می‌شد. در میان این مباحث، آنچه از همه بیشتر مطرح می‌شد مباحث مربوط به توحید و امامت بود.

بخشی از این پرسش‌ها از سوی شیعیان مطرح می‌گردید و این به سبب محدودیت‌هایی بود که عباسیان برای علویان در ارتباط با ائمه علیهم السلام ایجاد کرده بودند و این موضوع، موجب دوری شیعیان از ائمه علیهم السلام شده بود که از نظر فراگیری اعتقادات، مشکلاتی را برای آنان فراهم کرده بود و آنان در مواردی، تحت تأثیر برخی از سوء تفسیرهای مغرضانه که از سوی امویان، عباسیان و یا یهودیان سرچشمه گرفته و ترویج شده بود، در اعتقادات خود دچار شبهاتی شده بودند. طبعاً شیعیان که خود را متعهد به روایات و نصوص می‌دیدند، از امام علیه السلام در این رابطه پرسش می‌کردند.

